

Romano džaniben

časopis romistických studií | 16. ročník | 1/2010

— Nad portréty neznámých vězňů z osvětimského cikánského tábora

Państwowe Muzeum w Oświęcimiu-Brzezince vlastní kolekci akvarelových portrétů, o nichž se zpočátku bezpečně vědělo jen tolik, že vznikly za ostatými dráty některého osvětimského koncentračního tábora. Se záchranou těchto nadmíru pozoruhodných výtvarných projevů je spojen následující příběh.

V období Generálního gouvernementu bydleli na tehdejší ulici Kołejowa 24, jedné z osvětimských periférií, manželé Józef a Karolina Krczovi s dětmi Stanisławem a Geniou. Za nařízené evakuace se dcerka těžce nachladila, dlouho pak stonala a nakonec následkem nedostatku léků a všeobecně chybějících potravin zemřela. V poměrně chudobě žijící rodina železničního dělníka byla z této ztráty zoufalá a zvláště matka trpěla neutišitelnou sklíčeností. Po osvobození města a pádu nacistické okupace roznesla se mezi obyvatelstvem zpráva, že mezi přeživšími osvětimskými vězni se nacházely vedle dospělých také osiřelé děti. Tehdy Stanisława napadlo, že by si mohl z těchto sirotků vybrat a přivést domů novou sestru, která by nahradila jejich napořád oplakávanou Geniu.

Už třetího dne po příchodu Rudé armády vypravil se do neznámého, v tajnosti udržovaného, osvětimského táborového komplexu s partou zvědavých kamarádů, kteří se hned po vstupu do táborového areálu rozutekli na všechny možné strany. Když takto zůstal sám, vyhledal příslušný barák s asi padesáti dětmi, vysvětlil důvod svého příchodu a vzbudil tím všeobecný údiv tamního personálu. Nicméně jakási žena z Lodže mu nakonec přece jen přivedla zubožené a podvyživené děvčátko.

Vězňové mu říkali Ewa a ta mohla být podle vytetovaného vězeňského čísla A-5116 do tábora zavlečena některým hromadným transportem maďarských Židů. Zřejmě však přišla o všechny příbuzné a známé, takže zůstala odkázána na cizí pomoc. Jen díky tomu byla zachráněna před selekcemi a tím také před jistou záhubou. Děsivě působí její parafrázovaná odpověď na dotazované nacionálie: „Nevím, kdo jsem, odkud pocházím, kdy a kde jsem se narodila“. Za den svého narození považovala proto teprve 30. leden 1945, kdy se díky Stanisławovi dostala na svobodu, a vlastně tak podruhé přišla na svět. Než obě děti vyšly pověstnou

cihlovou branou, dal jim jeden vězeň sedm barevných obrázků, které vzal údajně z nějaké kanceláře nebo baráku sloužícího k ubytování SS.

Krczovi si Ewu osvojili a umožnili jí za cenu osobního odříkání středoškolské vzdělání. Když se dověděla, že není jejich dítětem, pokusila se pátrat po vlastních rodičích. Pomáhal jí v tom dr. Tadeusz Szymański; za tuto spolupráci, jakkoliv nepřinesla žádné výsledky, mu darovala jeden ze „svých“ obrázků, které byly jediným jejím majetkem. V čase potřeby a nouze, když po maturitě vstoupila na krakovský Uniwersytet Jagielloński, aby tam bez jakýchkoli prostředků zahájila studium medicíny, prodala roku 1963 zbývající obrázky „komisji nakupu muzealiów“, kterou ustavilo *Państwowe Muzeum w Oświęcimiu-Brzezince*. Po čtrnácti letech odkoupila stejná komise také poslední obrázek, který byl do té doby ve vlastnictví Szymańskiego.

Kolekce zachovaných akvarelových portrétů, neboť ty byly oněmi barevnými obrázky, se tak zkompletovala a byla tezaurována ve sbírkovém fondu odborného pracoviště. Před pracovníky muzea se ovšem vynořovaly otázky, koho vlastně portréty zpodobňovaly, respektive z jakého příkazu, kdy a kým byly namalovány. K postupnému objasňování uváděných nejasností napomáhaly stručné popisky a jiné údaje psané většinou na spodním okraji jednotlivých portrétů.

Podle popisků byli portrétovanými buď Cikáni a Cikánky, nebo cikánští míšenci a míšenky. Použitá terminologie naznačovala souvislost s rasově-biologickým výzkumem, jemuž se věnovalo v osvětimském táborovém komplexu více lékařů SS.

Jedním z nich byl zloověstný Josef Mengele. Studoval filozofii na mnichovské a medicínu na frankfurtské univerzitě, kde patřil k oblíbencům prof. Verschuera. Tento nacistický genetik a eugenik ho přiměl k uskutečňování pseudovědeckých experimentů a k řešení témat z oblasti tzv. rasové čistoty a biologické dědičnosti. K „bádání“ mu sloužila jednak speciální patologická laboratoř v krematoriu č. 2, kde přikazoval provádět pitvy vězňů čerstvě otrávených plynem, a pracovna v sauně cikánského tábora, kde musela skupina židovských lékařů uskutečňovat operace a testování. Výsledky tohoto studia byly přesně dokumentovány, kdežto kosti a části lidských těl byly posílány pod označením „válečný materiál“ do Frankfurtu k dalšímu šetření.

K dokumentaci antropologie Romů chtěl využít barevných fotografií, které však byly v dané době nedokonalé a nedokázaly přesně vyjádřit potřebné detaily, zvláště pokud šlo o kožní pigmentaci. Fotografický aparát byl proto nahrazen malířským štětcem. Tak se stala členkou Mengelova výzkumného týmu mladá výtvarnice z tzv. rodinného tábora terezínských Židů.

Jmenovala se Annemarie Gottliebová a pocházela z Brna, kde jí přátelé a známí říkali Dinah a ona tímto jménem či vlastně přezdívkou signovala svou počínající uměleckou tvorbu. Tou byly mj. akvarelové portréty, na nichž kromě pseudonymu uváděla někdy i rok 1944.

Jako Židovka byla transportována nejprve do Terezína a odtud do Auschwitz-Birkenau. Tam ji přikázali nejprve k psaní blokových čísel na vězeňských barácích a různých výstražných nápisů na táborových objektech. Postupně se však dostávala i k opravdovějšímu uplatňování svých výtvarných schopností.

Vězeňští funkcionáři a po nich rovněž esesáci si u ní zamlouvali všelijaké žánrové obrázky a podle dodávaných fotografií také jakési miniportréty. Na základě požadavku blockältestra oživila nevládný interiér dětského bloku scénkami z Disneyových kreslených filmů. Figurky z pohádky o Sněhurce si děti oblíbily natolik, že se jimi za pomoci dospělých inspirovaly k sehrání alegorického představení o tom, jak se hlavní postava pohádky dostala do tábora nucené koncentrace.

Díky svým malířským aktivitám byla Dinah ve srovnání s ostatními vězni pracovními zvyhodňována. Lagerältester¹ jí v jejím obytném bloku přidělil samostatnou místnost k malování a malého chlapce, který sloužil k úklidu a drobným posluhám (ve vězeňském slangu se mu říkalo pipl). Tím se poněkud zlepšovala její celková existenční situace a spolu s tím sílila i naděje na přežití.

Při jedné z běžných táborových kontrol navštívil lékař SS Franz Lukas dětský blok, kde ho nástěnné kresby překvapily nejen svou barevností, ale i uměleckou stylizací. Zmínil se o tom před svými kolegy a během příští kontroly si dal autorku maleb předvolat, naložil ji do svého automobilu a odvezl před saunu v cikánském táboře. Tam se jí všemocný Mengele zeptal, zda by uměla věrně portrétovat vybrané modely. Když se mu dostalo pohotovité odpovědi, zdálo se, že hledaná portrétistka je vypátrána.

Od příštího dne začala Dinah na vykázaném místě jedné ze saunových místností se zpodobňováním Romů, které podle věku, pohlaví, stupně míšení a územního původu určoval k portrétování sám Mengele. Ten také každý portrét pozorně hodnotil a v případě neúplné spokojenosti přikazoval provádět na něm drobné opravy nebo doplňky. Hotové práce zavěšoval na stěnu své pracovny a shromažďoval tak ilustrační přílohy pro svou připravovanou monografii.

Portrétistka zůstávala i nadále ubytována ve svém původním táboře. Na pracoviště a zpět do obytného bloku ji eskortoval SS-Unterscharführer Ludwig Plagge, který měl mezi vězni přezdívku Faječka a vyznačoval se surovým zacházením. Eskorty probíhaly s neúpro-

1 Starší tábora – v táborové mluvě tak byla označována nejvyšší vězeňská funkce – pozn. red.

snou pravidelností po dobu několika měsíců a byly zastaveny teprve až počátkem léta roku 1944.

Dině se podařilo dokončit podle jejího vlastního odhadu asi 10-12 portrétů. Z tohoto počtu se větší polovina zachovala a dává nám nahlédnout do tváří čtyř německých Romů (jednoho muže, jedné starší ženy, jedné dívky a jednoho mladíka), dvou Romů francouzských (jednoho mladého muže a jedné mladé ženy) a jedné starší polské Romky. Všichni byli internováni v cikánském táboře v Auschwitz-Birkenau, avšak jejich vězeňská čísla a tím spíše jména jsou neznámá, zahalená anonymitou.

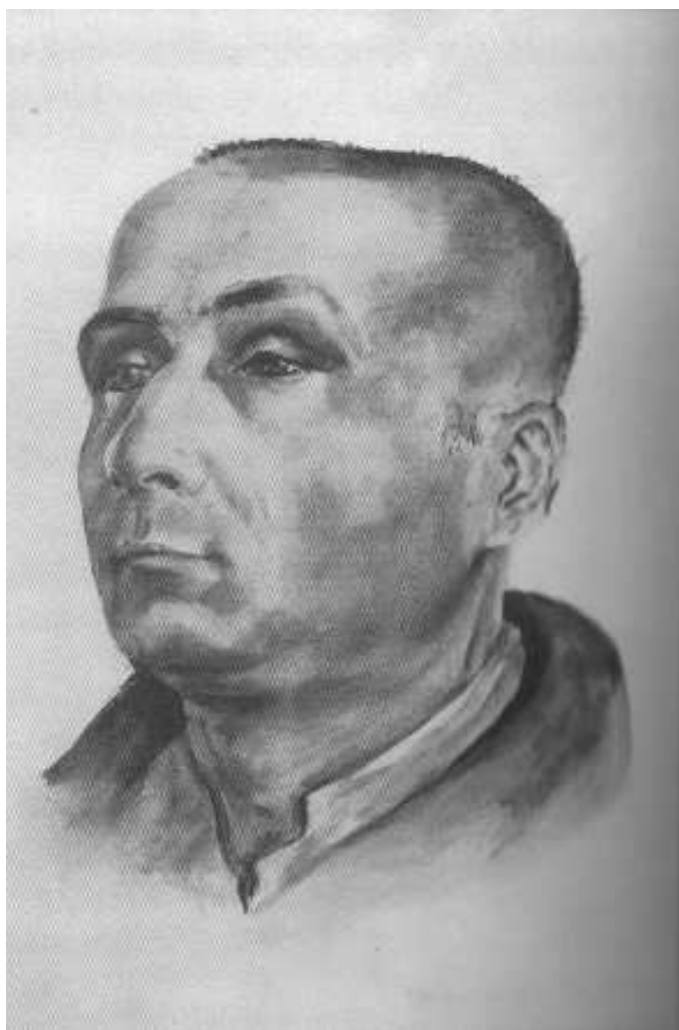
Pouze u mladé Romky z Francie svítla jistá naděje na přibližnou identifikaci. Dinah se s touto vězeňkyní sblížila a vymohla pro ni příděl bílého chleba. Žena jí za to poděkovala tklivou romskou písní a svěřila se s osobní tragédií, neboť v táboře přišla o své dvouměsíční dítě. Podle vězeňské evidence, zpřístupněné v památné edici *Memorial Book: The Gypsies at Auschwitz-Birkenau*,² se mohlo jednat o dvacetiletou artistku Elizabeth Lagrene, jíž 15. února 1944 zemřela dcerka Rene uvedeného stáří; matka byla dva měsíce po této ztrátě transportována do koncentračního tábora v Ravensbrücku.

Bezcitný táborový lékař SS, židovská malířka, sedm bezejmenných vězňů a jakoby dodatkem dětská dvojice, zmíněná na samém počátku předloženého textu. Ze všech těchto protagonistů, jež se shodou nešťastných okolností setkali v jednom časoprostorovém intervalu, je dnes naživu pouze paní MUDr. Ewa Krcz-Sieczka, která tráví svá důchodová léta v městečku Lubin.

² *Memorial Book: The Gypsies at Auschwitz-Birkenau*. 1993. State Museum of Auschwitz-Birkenau. ISBN 978-3598111624.

| Portrét francouzské Romky. Dole z levé strany autorská značka s datem Dinah 1944,
z pravé strany označení Zigeunermischling aus Frankreich
(v poskytnutém rozlišení bohužel nečitelné – pozn. red.) |
Ilustrace: Państwowe Muzeum w Oświęcimiu-Brzezince, Zbiory muzealiów, sign. I-1-111. |

| Portrét německého Roma, v originále s téměř nečitelným popiskem
Zigeunermischling aus Deutschland |
Ilustrace: Państwowe Muzeum w Oświęcimiu-Brzezince |

| Portrét německé Romky, v originále na krku patrná značka Dinah 1944 a popisek
Zigeunermischling aus Deutschland |
Ilustrace: Państwowe Muzeum w Oświęcimiu-Brzezince |

| Portrét francouzského Roma, v originále patrná popiska
Zigeunermischling aus Frankreich |
Ilustrace: Państwowe Muzeum w Oświęcimiu-Brzezince |

Dinina zpráva o pobytu v AB s paspartou: Relace Annemarie Gottliebové-Babbittové³

Vyřídilo 7 oddělení (mgr. I. Szymańska)
dne 12. 9. 1983

sign. Osvětim/ BABBITT Dinah

Výpověď bývalé vězenkyně KL Auschwitz (BABBITT Dinah, v táboře Gottliebová, označena číslem 61016).

Obsah:

Zmínka o pobytu v ghettu Terezín, transport do KL Auschwitz dne 7. 9. 1943, pobyt v úseku BIIb v KL Birkenau, zmínka o provádění různých malířských prací v táboře, vyzdobení vnitřku baráku obývaného dětmi, portrétování Cikánů na zakázku SS-Lagerartz dr. Mengele, zmínky o experimentech prováděných na Cikánech, zmínky o likvidaci vězňů z úseku BIIb v březnu 1944, zmínka o evakuaci do KL Ravensbrück v lednu 1945 a následně do tábora Neustadt Glöve.

Upozornění:

Výpověď je zaznamenána na základě nahrávky na magnetofonové pásce, která se nachází v archivu Státního muzea Osvětim-Březinka, sign. 355/271 – fonotéka.

Dne 28. června 1973 poskytla ve Státním muzeu v Osvětimi paní Dinah Babbitt, nar. 21. 1. 1923 v Brně, povoláním grafička a sochařka, zaměstnaná v Jay Ward Prod. – Hollywood, bytem v Los Tilos USA, následující výpověď týkající se pobytu v KL Birkenau a malování portrétů Cikánů v tomto táboře.

³ Archiwum Państwowego Muzeum w Oświęcimiu-Brzezince, Taśmoteka, sign. 355/271.

Jmenuji se Dinah Babbitt, v táboře Auschwitz jsem byla evidovaná pod příjmením Gottliebová.

Narodila jsem se v Československu, v Brně, 21. 1. 1923.

Na Umělecko-průmyslové škole v Brně jsem studovala grafiku a sochařství pod vedením prof. Süsra, Hrbka a Lichtaga. Po obsazení Čech a Moravy jsem jako Židovka nemohla oficiálně pokračovat ve studiích. Prof. Lichtag z oboru sochařství mě tehdy neoficiálně zaměstnal jako svoji asistentku.

Do zatčení jsem bydlela v Praze. Tam jsem se dozvěděla, že matka bydlící v Brně, byla povolána k transportu. Nechtěla jsem ji v takové chvíli opustit a odjela jsem do Brna. Zde bych chtěla zmínit, že matka se rozešla s otcem, když mi bylo pár měsíců, takže jsem pro ni byla jedinou blízkou osobou.

Dne 21. 1. 1942 jsem spolu s matkou byla odvezena z Brna do táboru-ghetta Terezín. Náš transport byl označen písmenem „U“. Stejně označeným transportem jsme byly dne 7. 9. 1943 převezeny do KL Birkenau a umístěny v úseku BIIB ve Familienlager Theresienstadt. Náš transport čítal kolem 5000 osob. Byla jsem označena číslem 61016. Toto číslo jsem měla vytetováno na ruce, ale po válce jsem se ho operací zbavila. Nepamatuji si táborové číslo matky. Tuto informaci mohu na požádání doplnit korespondenčně.

V našem rodinném táboře jsem se přátelila s Lagerältester Arno Böhmem a Lagercapo Willy Brachmannem. Roku 1944 byl Arno Böhm uvolněn z tábora a šel na frontu. Funkci Lagerältester po něm zastával Willy Brachmann.

Na objednávku Arno Böhma jsem zpočátku malovala čísla na obytných barácích. Potom do tábora přicházeli esesmani a ze snímků, které mi nosili, jsem pro ně musela malovat portréty. Proto mi Lagerältester Arno Böhm přidělil samostatnou místnostku v baráku, abych mohla volně pracovat. Tehdy jsem poznala Míšu Grünwalda, jedenáctiletého chlapce z Prahy, který se do tábora dostal druhým transportem z tábora-ghetta v Terezíně. Pozorovala jsem ho z okna svého baráku, zamilovala jsem si ho a rozhodla jsem se využít svou situaci, abych i jemu vytvořila lepší podmínky existence.

Se souhlasem Lagerältester mi byl přidělen na pomoc. Byl mým „pip-lem“. Nosil dřevo, zatápěl v kamnech, díval se, když jsem kreslila a malovala. Udělala jsem v táboře jeho portrét, ale asi se nezachoval. Víím, že Míša Grünwald přežil. Bydlí kdesi v USA.

Šéfem dětského baráku byl v našem českém táboře Fredi Hirsch. Znali jsme se ještě z Brna. On mě poprosil o vymalování vnitřku dětského baráku. Namalovala jsem tam několik scén z Disneyho pohádek. Ptala jsem se dětí, co by chtěly mít namalované a ony vybíraly jednotlivé scény. Měly z maleb ohromnou radost.

Velmi mě mrzí, že se ten barák nezachoval. Pamatuji si, že obrazy z pohádky o Sněhurce děti inspirovaly k napsání a následně k zahrání alegorie této pohádky – o tom, jak se Sněhurka dostala do koncentráku. V divadélku inspirovaném malbami roli Sněhurky zahrála čtrnáctiletá dívka s úžasně krásným hlasem. Představení se odehrálo někdy kolem Vánoc 1943.

Nedokážu uvést přesné datum, kdy lékař SS dr. Lukas spatřil při návštěvě našeho tábora dětský barák s malbami na stěnách a projevil zájem o mě jako o autorku těch prací. Líbil se mu výběr barev i pečlivé provedení. Po nějaké době přišel do tábora znovu a vyhledal mě. Později mě autem přivezl k bráně cikánského tábora a pak mě pěšky doprovodil do baráku, kde pracoval dr. Mengele. Měl tam výbavu k fotografování Cikánů. Přiváděli je ve skupinkách po 6-8 osobách. Dr. Mengele nebyl s fotografiemi Cikánů spokojen. Chtěl získat přirozené a věrné odstíny barvy jejich kůže. Dal mi fotoaparát, přikázal mi podívat se do něho, a zeptal se mě, zda dokážu takto věrně vytvořit portréty Cikánů.

Odpověděla jsem, že to zkusím a od toho dne pro mě každý den ráno esesman Plagge, pokud si dobře vzpomínám Unterscharführer, přijížděl na kole a eskortoval mě do cikánského tábora. Bylo to zřejmě v únoru 1944.

Pracovala jsem v místnosti sauny vedle kanceláře dr. Mengeleho. Dostala jsem papír, štětce, akvarelové barvy a dvě židle. Na jedné jsem seděla a druhá mi sloužila jako stojan. „Modely“ přiváděl dr. Mengele. Byly to převážně mladé Cikánky reprezentující určitou oblast či zemi. Pamatuji si, že jsem těch portrétů vytvořila 10-12.

Ze šesti portrétů, které mi byly nyní ukázány ve Statním muzeu v Osvětimi, jsem pět namalovala na objednávku dr. Mengeleho, a jeden „Zigeuner Mischling aus Deutschland“ (levý poloviční profil Cikánky s červeným vzorovaným šátkem na hlavě, inv. č. PMO-I-1-116) jsem udělala z vlastní iniciativy, nicméně se shodou a vědomím dr. Mengeleho, který i tento portrét zařadil do svého souboru.

Dokonale si pamatuji Cikánku z portrétu „Zigeuner Mischling aus Frankreich“ (levý poloviční profil Cikánky s modrým šátkem na hlavě, inv. č. PMO-I-1-111). Byla zoufalá, protože jí v táboře zemřelo její dvouměsíční dítě. Měla přitom žaludeční problémy a vadil jí táborový chléb. Podařilo se mi pro ni obstarat příděl bílého chleba. O ostatních portrétech bohužel nedokážu nic říci.

První vytvořený portrét jsem automaticky tužkou podepsala „Dinah“. Dr. Mengele si podpisu všiml, ale nepřikázal mi ho odstranit. Několik portrétů jsem nepodepsala, protože jsem se obávala, že by mi to mojl zazlívát. Pak jsem ale znovu nějaké podepsala. Počítala jsem s tím, že podpis tužkou lze případně lehce smazat. Malovala jsem pomalu, abych si šetřila práci, která byla lehká a skýtala mi větší šanci na přežití v táboře. Vytvoření jednoho portrétu trvalo okolo 2 týdnů. Každý portrét dr. Mengele pečlivě prohlížel. Občas mi nařídil provést drobné opravy či doplnění. Když byl portrét hotov, bral si ho k sobě.

Neoficiálně jsem vytvořila portrétů více: například Míši Grünwalda a jedné české dívky. Portrétovala jsem též vězenkyně – Polky.

Portréty podle fotek jsem malovala pro esesmany. Esesman Bundrock si řekl o namalování nahé dívky. Přání jsem musela splnit. Jednou jsem musela malovat ústa a hrdlo nemocného chlapce. Pamatuji si, že dr. Mengele mu silou otevřel pusu. Chlapec měl hrdlo a patro úplně černé. Ta nemoc se jmenovala asi „gamz“. Předpokládám, že chlapec zemřel, protože dr. Mengele jeho malování zrušil.

Dr. Mengele měl svou asistentku. Byla to mladá pohledná Polka, myslím, že se jmenovala Zosia. Dr. Mengelem vybraným Cikánům umývala ruce éterem a na papír jim snímala otisky prstů. Říkala mi, že jí jednou Cikáni éter ukradli a vypili. Lahvičky s éterem proto později musela dobře hlídat. Zaznamenávala také všechny údaje o „studovaných“

Cikánech: výsledky antropologických měření, tvar úst, barvu očí a barvu kůže na jednotlivých místech těla atp.

Pro určení barvy očí a kůže měl dr. Mengele příslušné vzorníky. Přikládal je k danému místu a srovnával.

Mimochodem, jedním ze vzorů pro tvar úst bylo písmeno „M“. Všimla jsem si, že dr. Mengele měl právě tento tvar rtů.

Dr. Mengeleho velmi zajímali také ti Cikáni, kteří měli např. zorničky různých barev či odstínů, tj. např. jedno oko modré a druhé hnědé. Říkalo se, že prováděním experimentů dr. Mengele shromažďuje materiály do knížky, kterou psal prý o fyziologických podobnostech a charakteristikách těla Cikánů pocházejících z různých zemí. Domýšlela jsem si, že má práce mu má posloužit jako ilustrace k tomu dílu.

Vím, že doktor Mengele prováděl také jiná bádání, např. v ženském táboře nechal působit na čtyřicetiletou ženu z Berlína, ilustrátorku módních časopisů a kreslířku modelů, elektrické výboje různého napětí. Zkoušel, kolik vydrží. Pokud si dobře pamatuji, pokusy nepřežila.

Dr. Mengele měl dva chlapce jako osobní sluhy. Byli to Cikáni, kterým se říkalo „pipel“. „Pipla“ měl také Lagerältester Arno Böhm. Byl jím Erich Fischer z Vídně.

Ohledně „piplů“ je třeba říci, že to byli převážně mladí chlapci, kteří byli často – ovšem ne vždy – objekty homosexuálních zájmů různých vězňů.

Co se týče vztahu dr. Mengeleho ke mně, choval se poklidně, ale „úředně“. Koneckonců během práce v cikánském táboře mě dr. Mengele oslovil sotva párkrát. Pamatuji si, že jsem si jednou obstarala vysoké šněrovací boty. Byla jsem šťastná, že jsem je získala, protože v Březince bylo strašné bahno. Dr. Mengele si jich všiml a řekl, že pro mladou dívku nejsou takové boty nutné.

Jindy zas, někdy po Vánocích roku 1944, přišel do mé pracovny s malým balíčkem. Vyndal z ní cigarety a dal mi je s tím, že je dostal, ale sám nekouří. Byl spokojený, když se mu tehdy narodil syn. V téže době se po nějaký čas dr. Mengele neobjevoval. Když se vrátil, všimla jsem si, že byl opálený a odpočatý. Zeptal se: „Co myslíte, kde jsem byl?“. S pýchou si sám odpověděl: „V Argentíně“. Jestli mluvil pravdu, to nevím.

Kromě dr. Mengeleho si pamatuji ještě jiného lékaře SS, dr. Königa. Byl to člověk připomínající mi svým vzhledem Dona Quijota: vysoký a hubený, ve špatně střižené a trochu větší uniformě. Často přicházel do místnosti, kde jsem malovala, ještě v našem českém táboře. Díval se, jak maluji, a můj pipel Míša Grünwald mu zapaloval cigarety. V rozhovoru byl upřímný, vtipný a vůbec choval se jako normální člověk. Když jsem začala chodit do cikánského tábora, dr. Königa už jsem nevidala. Potkala jsem ho teprve koncem roku 1944.

Z esesmanů si pamatuji ještě Rennfahrera. Byl to typ kšeftaře. Často někam odjížděl a něco zařizoval. Jednou řekl, že odjíždí do Prahy. Poprosila jsem ho, aby navštívil známé. Samozřejmě jsem k němu neměla takovou důvěru, abych mu svěřila nějaký dopis. Po návratu tvrdil, že známé navštívil, nechávali mě pozdravovat a dali mu pro mě nějakou drobnost, kterou ale někde ztratil. Po válce mi známý z Prahy Fritz Wetzel řekl, že esesman u nich vůbec nebyl.

Rennfahrer udržoval styky s Lagerältester Arno Böhmem a Lagercapo Willy Brachmannem a obchodoval s nimi. V souvislosti s tím dokonce padl návrh, že [text chybí]. Měl mě vyvézt na motorce v převlečení do uniformy SS. Zvažovala jsem tu nabídku, ale nakonec jsem z toho ustoupila, protože neměl mou důvěru a bála jsem se, že mě po cestě zastřelí. Navíc jsem nechtěla nechávat matku v táboře samotnou.

Jelikož v táboře každou chvíli hrozilo vězňům nebezpečí, chtěla jsem získat jed, abych v případě nutnosti mohla zemřít rychle a nemusela se trápit v plynové komoře. Willy Brachmann mi ho obstaral. Rennfahrer mu dodal tři ampulky jedu, za které Brachmann samozřejmě pořádně zaplatil. Ampulky jsme ukryli v baráku. Když se nám zdálo, že přišla chvíle pro užití jedu, ukázalo se, že ampulky jsou prázdné. Rennfahrer nás oklamal.

Dva týdny před likvidací tábora přišlo do pracovny dr. Mengeleho pět esesmanů. Byl mezi nimi dr. König. Myslím, že jedním z esesmanů byl Eichmann, ale nejsem si jistá. Neslyšela jsem, o čem hovořili, protože dveře do místnosti dr. Mengeleho byly zavřené. Krátce po této návštěvě se roznesla „latrínová“ zpráva, že celý náš transport z Terezína bude zplynován. Z původních 5000 už nás zbyla jenom část. Kolem 1000 mladých žen bylo posláno transportem do Hamburku, hodně lidí zemřelo.

Já s matkou jsem byla přestěhována do ženského tábora do úseku B1a. Byla tam také dvojčata. Co se stalo později s dvojčaty, to nevím. Informaci o úmyslu zplynovat náš transport potvrdil Lagerältester Arno Böhm. Slíbil své přítelkyni, že až bude převelen z tábora a bude odcházet, smluveným znamením nám ukáže, co nás čeká. Hleděli jsme skrz dráty. Arno nám ukázal pěst, ze které palec mířil směrem nahoru. Znamenalo to, že budeme zplynováni. Oficiálně nám bylo řečeno, že pojedeme do Arbeitslageru. Někteří se dokonce těšili.

Čekání na to, co se s námi mělo stát, trvalo týden. V té době přišel dr. König a všiml si mé apatie. Řekla jsem mu, že čekáme na transport, přičemž jsem zdůraznila, že on dokonale ví, co ten transport znamená. Řekl mi, že o ničem neví, a abych mu uvěřila, že se nic nestane, nechal mi fotografie ženy a dvou dětí, abych z nich udělala portréty. Říkal přitom, že práce mi potrvá měsíc. Usoudila jsem, že hodně riskuje, kdyby se ty snímky u mě našly.

O čtyři dny později jsem byla povolána do nemocnice. Byl tam dr. Mengele, dr. Helmann a zdravotnice, která zapisovala příjmení dvojčat. Dr. Helmann mě požádal o ukázání táborového čísla. Zeptala jsem se, zda je to kvůli transportu a hned jsem dodala, že chci žít, ale bez matky v táboře nezůstanu. Dr. Helmann začal dr. Mengelemu vysvětlovat, že má matka je mladá, že může pracovat. Mengele přikázal uvést číslo matky. Já jsem ho zapoměla, ale někdo byl kvůli tomu vyslán do tábora a číslo matky zaznamenali. Ale já jsem stále nevěřila, že jsme zachráněny.

Když jsme se pak 7. 3. 1944 měli shromáždit u brány, rozhodla jsem se spolknout jed, který jsem si předtím opatřila, ale ampulka, o níž jsem se dříve zmínila, byla prázdná. Šli jsme do karantény. Mysleli jsme, že máme čekat na odvoz auty, která bez přestávky jezdila po táboře. Ráno, když auta přestala jezdit, radovali jsme se, že jsme živí.

V poledne přišel esesman Bundrock. Přečetl naše čísla a celý zástup poslal směrem k bráně. K Bundrockovi přiběhl jakýsi esesman s papírem v ruce, něco mu vysvětloval a Bundrock přikázal zavolat Erika Fischera a přiřadit ho k zástupu. Řekl mu, že půjde z tábora. Erik nechtěl odejít bez rodičů, obrátil se k esesmanům zády a vrátil se zpět do tábora.

My jsme byly znovu umístěny do BIa. Tu noc, 8. března, byli všichni ostatní z našeho transportu zplynováni. Lagerältester Willy Brachmann nám říkal, že je viděl mrtvé; plakal při tom jako dítě.

Měl moc rád děti, staral se o ně. Říkalo se mu „anděl z Březinky“. Později mi někdo říkal, že se zhoršil. Možná pod vlivem toho, co zažil při likvidaci našeho transportu? V táboře zahynula jeho přítelkyně Růženka Bušková [nečitelné příjmení].

V táboře jsem se setkala také se svým otcem se ženou a dvěma dětmi. Přišli do tábora druhým transportem z tábora-ghetta v Terezíně. Zvláště dobře si vzpomínám na bratra z druhého otcova manželství, Petera. Bylo mu 11, na pipla byl příliš mladý. V táboře měl neustále hlad, dávala jsem mu chleba. Všichni zahynuli, nepodařilo se mi je zachránit.

V lednu 1945 jsem byla spolu s matkou evakuována do KL Ravensbrück, odkud nás po 2–3 týdnech převezli do Neustadt Glöve, kde byla továrna, montáž letadel. Tam jsem malovala registrační čísla na letadla.

Pro vlastní účely a snad i pro pozdější publikaci píši své vzpomínky z tábora. Dosud jsem nenalezla vhodnou osobu, která by nejen chtěla, ale také uměla dát tomuto tématu náležitou literární formu. Knížku bych chtěla nazvat podle svého čísla „61016“.

Jsem šťastná, že jsem koncentrační tábor přežila, jsem šťastná, že žiji. Byla bych vděčná za poskytnutí fotografií cikánských portrétů, které v originále vlastní Státní muzeum a které jsem v táboře namalovala.

Tímto výpověď končí.

Výpověď učinila
Dinah Babbitt

Výpověď sepsala
St. asistentka PNC
Mgr. Irena Szymańska

z polského originálu přeložil Ondřej Klípa

Summary

Ctibor Nečas

Above the portraits of unknown prisoners of the Gypsy camp in Auschwitz

The article relates the complete story of seven portraits of unknown prisoners of the Gypsy camp in Auschwitz by Dinah Gottlieb-Babbitt, herself a former Auschwitz prisoner.

Mrs. Annemarie Gottlieb-Babbitt (called Dinah by her friends) was born in 1923 into a Jewish family in Brünn (Brno), Czechoslovakia. In 1942, she was transported, together with her mother, to the Theresienstadt (Terezín) ghetto from where both of the women were transported to Auschwitz-Birkenau in 1943. As a former student of the Academy of Applied Arts in Brno, she was employed in the Auschwitz-Birkenau camp for painting the numbers on the camp barracks; later, she was also asked to decorate the interiors of the children's barracks. The quality of these wall decorations brought her, most probably in February 1944, in front of the infamously known Dr. Mengele, who asked her to work on the portraits of selected Gypsy prisoners, which she did until the summer of 1944. (Her portraits were meant to enlarge, together with photographs of the selected prisoners, the documentation collected during his race research.) In several months she finished – according to her report – 10-12 portraits, out of which only 7 have been preserved until today: 4 portraits of Roma from Germany (two men and two women), 2 Roma from France (one woman and one man) and one Romani woman from Poland. In January 1945, several months after the liquidation of both the Theresienstadt familienlager and the Gypsy family camp in Auschwitz II-Birkenau, Mrs. Gottlieb was transported, along with her mother, to Ravensbrück concentration camp, and from there to a factory in Neustadt Glöve.

The portraits remained in the Auschwitz Birkenau camp until late January 1945, when they were given by one of the newly freed prisoners of the Auschwitz concentration camp to an only several –years-old orphan Ewa, who left the camp on this day, having been adopted by the Krcz family from the outskirts of Auschwitz. (Dr. Ewa Krcz-Sieczka was transported to the ABII camp most probably with one of the mass transports of Hungarian Jews; she lost all of her relatives in the camp and her first name was all that was known of her former identity. She considers the 30th of January 1945 to be her day of birth since on this day she left the camp and thus was actually re-born. She is now the only living witness of the people figuring in the portraits' story.) The portraits formed the whole of her personal belongings. Later, she tried – in vain – to search for her biological parents with the help of Mr. Szymański and gave him one of the portraits to express her gratitude for his help. In 1963, when entering the university in Krakow, in need of finance, she sold the rest of the portraits to the Auschwitz-Birkenau State Museum. In 1977, the museum completed the collection of the portraits by buying the last one of them back from Mr. Szymański.

Until today, the 7 people on the portraits by Dinah Gottlieb have remained unknown. According to her report for the Auschwitz-Birkenau State Museum from 1973, she has never learned anything about them, with the exception of one – the French Romani woman from the portrait called "Zigeuner Mischling aus Frankreich." Mrs. Gottlieb-Babbitt reported the lady was desolate because she had lost her two-month-old baby in the camp. On the basis of this account, Prof. Nečas tried to identify her by her name, using the *Memorial Book: The Gypsies at Auschwitz-Birkenau Memorial Book* (State Museum of Auschwitz-Birkenau, 1993, ISBN 978-3598111624).

According to him, the woman on the portrait might be Elizabeth Lagrene, a French circus performer, aged 20 in 1944, whose 2-year-old daughter Rene died in Auschwitz on the 15th of February 1944 and who was herself transported to the Ravensbrück concentration camp in April 1944.

The article includes reprints of four of her seven preserved portraits and a complete translation of the report by Mrs. Gottlieb-Babbitt for the Auschwitz-Birkenau State Museum from 1973, which has been made available with the kind permission of the museum.

Helena Sadílková